

DAVID VIDAL I SANMIGUEL

el
PETIT
críer

HISTÒRIA DE LES FALLES DE CARCAIXENT

Volum 1. Dels orígens fins a 1981

Història de les falles de Carcaixent

Volum 1

Des dels orígens fins 1981

David Vidal i Sanmiguel

petita història
H
#3

ÍNDIX

CRITERIS ESTABLERTS PER A LES TRANSCRIPCIONS, CITACIONS, ANTROPÒNIMS I TOPÒNIMS.....	17
AGRAÏMENTS.....	21
PRÒLEG.....	23
INTRODUCCIÓ.....	29
DEFINICIÓ DE FALLA.....	37
PRIMERA PART. NOTES SOBRE ELS ORÍGENS	
1.- LA PARAULA FALLA.....	45
2.- L'ORIGEN DE LA FALLA.....	49
2.1 - El ritual del foc.....	49
2.2 - Naixement pagà.....	50
2.3 - La frontera entre festa pagana i religiosa.....	51
2.4 - El gremi de fusters.....	51
2.5 - Les teories sobre els orígens.....	53
2.6 - Inici veïnal o gremial?.....	54
3.- EVOLUCIÓ DE LES FALLES.....	57
4.- DE LA CAPITAL A LES COMARQUES: L'EXPANSIÓ DE LA FESTA DE LES FALLES.....	61
4.1 - Primera fase d'expansió.....	63
4.1.1 Xàtiva.....	63
4.1.2 Gandia.....	63
4.1.3 Sueca.....	64
4.1.4 Alzira.....	64
4.1.5 Altres.....	65
4.2 - Segona fase d'expansió.....	66

SEGONA PART. FALLES A CARCAIXENT

1.- CARCAIXENT I LES FALLES.....	73
1.1 – El context del Carcaixent noucentista.....	73
1.2 – Premsa a Carcaixent.....	76
1.3 – El calendari festiu en el Carcaixent de primer terç del segle XX.....	79
1.4 – Les devocions carcaixentines.....	83
1.5 – L'estructura fallera a Carcaixent.....	86
2.- PRIMERA ÈPOCA: ELS ORÍGENS (1931-1935).....	87
2.1 – Orígens.....	87
2.2 – Antecedents.....	88
2.3 – El sorgiment del moviment faller carcaixentí.....	90
2.4 – Els inicis fallers a Carcaixent: 1931-1935.....	91
2.4.1. La falla de l'any 1931.....	93
2.4.2. La falla de l'any 1932.....	101
2.4.3. La falla de l'any 1933.....	116
2.4.4. La falla de l'any 1934.....	134
2.4.5. De l'any 1935.....	138
2.5 – Un temps de foscor. Dels anys 1936 fins el 1944.....	142
3.- SEGONA ÈPOCA: RENAIXEMENT I CONSOLIDACIÓ (1944-1970).....	145
3.1 – El renaixement. 1944-1949.....	145
3.1.1 La reconversió de les falles.....	145
3.1.2 El renaixement faller a Carcaixent.....	147
3.1.3 L'espurna fallera de 1944.....	148
3.1.4 Les falles de 1945.....	158
3.1.5 Les falles de 1946.....	180
3.1.6 Les falles de 1947.....	191
3.1.7 Les falles de 1948.....	204
3.1.8 Les falles de 1949.....	221
3.2 – La consolidació. Primera part (1950-1959).....	228
3.2.1 Les falles dels anys 1950-1953.....	229
3.2.2 Les falles de l'any 1954.....	231
3.2.3 Les falles de l'any 1955.....	239
3.2.4 Les falles de l'any 1956.....	247
3.2.5 Les falles dels anys 1957 a 1959.....	254
3.3 – La consolidació. Segona part (1960-1969).....	259
3.3.1 L'any 1960.....	259
3.3.2 L'any 1961.....	263
3.3.3 L'any 1962.....	272

3.3.4 L'any 1963.....	279
3.3.5 L'any 1964.....	284
3.3.6 L'any 1965.....	289
3.3.7 L'any 1966.....	292
3.3.8 L'any 1967.....	295
3.3.9 L'any 1968.....	300
3.3.10 L'any 1969.....	304
4.- TERCERA ÈPOCA: L'EXPLOSIÓ FALLERA A CARCAIXENT. DE LA FALLA ANTIGA A LA FALLA MODERNA (1970-1981).....	309
4.1 El final d'un règim i l'inici d'un canvi de cicle social (1970-1976).....	312
4.1.1 L'any 1970.....	313
4.1.2 L'any 1971.....	318
4.1.3 L'any 1972.....	324
4.1.4 L'any 1973.....	331
4.1.5 L'any 1974.....	341
4.1.6 L'any 1975.....	350
4.1.7 L'any 1976.....	359
4.2 Les falles predemocràtiques a Carcaixent (1977-1979).....	367
4.2.1 Els anys 1977 i 1978.....	368
4.2.2 L'any 1979.....	384
4.3 Les falles democràtiques a Carcaixent (1980-1981).....	394
4.3.1 Els anys 1980-1981.....	397
EPÍLEG.....	409
NOTES	413
ANNEX 1.....	415
ANNEX 2.....	417
ANNEX 3.....	423
FONTS I BIBLIOGRAFIA.....	429

PRIMERA PART

NOTES SOBRE ELS ORÍGENS DE LES FALLES

Allò que tenen de bo les falles és que les cremen.

JOAN FUSTER.
Combustible per a falles.

1. LA PARAULA *FALLA*. ELS PRIMERS DOCUMENTS ON S'UTILITZA.

Al País Valencià *falla* és un mot que apareix documentat al llarg de la història mitjançant escrits i documents que han aplegat a les nostres mans.

D'investigadors n'hi ha hagut i n'hi ha que han estudiat a fons l'etimologia de la paraula *falla* i, encara que no hi ha una documentació abundant dels orígens, sí que poden recollir els testimonis que afirmen la datació i l'evolució del mot.

Si fem cas del que ens diu Coromines, en origen advertim que la paraula en qüestió prové de la llatina *facula*, diminutiu de *faxcis*, que significa destral o torxa menuda.

En relació amb aquest punt, paga la pena assenyalar que en la literatura valenciana es recull el mot *falla* des del moment mateix de la conquesta de València¹, figurant al vocabulari de Jaume I d'acord amb el que ens conten les cròniques de les seues gestes militars. En concret, la Crònica 16 ens diu “*e vengren alli foc encès en falles de fanèvol [...] Nos manam als de la ost que en cada tenda faessen falles quan fa oscur*”.

En la continuació literària valenciana, un poc més avant en el temps, Jaume Roig va escriure un dels llibres més estudiats, segurament, de la nostra literatura: *Espill o Llibre de les dones*. Escrit al voltant de l'any 1460, i malgrat la misogínia present en cada pàgina del mateix, en el vers 2.373 fa una referència, pràcticament l'única, a les falles. Podem llegir-hi el següent:

Caic la canela,
féu bé la vela,
per les tovalles,

deixa fer falles
e flamejar per
no tocar la seua mà.

L'etimologia del mot, i seguim ací Coromines, ens indica que *falla* es refereix a una torxa menuda en què s'encén un foc per poder il·luminar llocs foscos, nits obscures... Aquestes lluminàries evolucionen cap a unes fogueres per també poder veure en la foscor. Fogueres que donen pas a diferents formes, fins i tot, artístiques. Així, estem en condicions d'afirmar que la paraula *falla* existeix a la nostra llengua des de temps antic, temps de Jaume I, però amb una significació que res té a veure amb l'actual. Per això, una cosa és la torxa per veure i una altra molt diferent la falla com a monument.

Per aplegar al que avui en dia entenem com a festa de les falles, hem d'observar documents ja molt posteriors. La Falla està documentada, primàriament, en un passatge de Carles Ros que parla de sis o set falles plantades a València en 1751 com a "*figuras de bulto muy bien hechas*". Al mateix temps, existeixen documents de 1784 i 1796 que ens confirmen que a partir de la segona meitat del segle XVIII, ja s'havia consolidat la tradició de plantar falles i cremar-les la vespra de Sant Josep².

Des d'aleshores sí que comença a haver-hi bastant documentació respecte de la paraula i de la festa fallera, que poc a poc va configurant-se en el que actualment és. Les referències cada vegada són més habituals, i entre 1800 i 1849 (any en què apareix la primera crònica fallera en el diari El Cid de València) hi ha testimonis de viatgers i polítics que deixen constància per escrit. D'acord amb aquests testimonis, fins a 1850 les falles es cremen la vespra de Sant Josep, formant part de les festes celebrades en honor del sant. Diferencien entre fogueres de trastos vells i falles monument, que plantaven els veïns al carrer però que, a les darreries del segle, les autoritats municipals espentaren cap a places i espais oberts de la ciutat.

Dels documents existents observem l'evolució de la paraula *falla*, en una versió ja més moderna, cap al monument que dóna peu a un ritual allixonador i que vol executar justícia. Els veïns, en grup, reunits amb nocturnitat i traïdoria planten una foguera amb ninots (a la nit, ja que la plantada sempre és nocturna) i s'atribueixen la potestat de jutjar i decidir sobre els comportaments socials que no són del seu gust. En principi la falla és la celebració d'una festa però, des del moment que cremen ninots que caracteritzen ciutadans, passa també a ser una pràctica amb caràcter sancionador³.

Aquesta sanció per part del veïnat a determinats comportaments serà vista en diferents etapes, que coincideixen amb les dels diferents tipus de monuments. Però, sobretot, el cadafal que “castiga” es veu reforçat en el moment que comencen a aparèixer els escrits, tant en els primitius llibrets de falla com en els cartells que es penjaven al voltant per fer-ne l’explicació, i que els veïns saberen de primera mà quina era l’actuació detestada.

Aquest fet punitiu uneix les falles amb les diferents actuacions que es donen en altres festivitats valencianes, amb manifestacions satíriques com ara el Carnestoltes, gurrumbeus, els col·loquis, l’home del sac dels destarifos (Sueca), mudar la veu i les esquellotades rurals, on no es deixa titella amb fil.

La història d'un col·lectiu que ha marcat els passos de la societat carcaixentina des del seu naixement. La història d'una festa que va sorgir en la nostra ciutat en un moment de canvi en les estructures sociopolítiques estatals, i que a poc a poc va establir-se fins convertir-se en la primera de les festivitats locals, o almenys, la més activa i nombrosa. També la història de la ciutat i la seua evolució en els darrers vuitanta anys.

El text que teniu a les mans es presenta amb la finalitat primordial de conèixer com sorgí la tradició de plantar falles a la ciutat de Carcaixent, com ha anat evolucionant la festa a aquest indret de la toponímia riberenca i, si pot ser, il·lustrar-nos sobre la transformació seguida per les mateixes des del principi fins a l'actualitat.

Aquesta obra desitja ser un punt de trobada, o potser de sortida, de tants que hi ha al món faller, per apropar falles i gent, i també un camí: que fallers i no fallers tinguen coneixement i entenguen els orígens de la festa fallera per poder estimar-la i gaudir-la, amb una convivència plena de creació de cultura.

Falleres, fallers, poetes, artistes, fusters, modistes, artesans i tot un seguit de persones vinculades a les falles carcaixentines desfilen davant vosaltres, per les pàgines d'aquesta primera part de la història de la nostra festivitat, per mostrar-vos coralment qui hem segut, qui som i d'on hem eixit els carcaixentins dintre del necessari i bonic món de les falles valencianes.

